

POLITICKÉ A SOCIÁLNE TURBULENCIE V OKRESE ZVOLEN PO VZNIKU 1. ČSR

JOZEF PAVLOV

Obdobie rokov 1918–1922 nemožno považovať za časovo dlhý úsek, no svojim významom patrí k najdôležitejším v dejinách Slovenska. V priebehu pár týždňov sa rozpadlo takmer tisícročné Uhorsko¹ a územie Slovenska bolo vtelené do 1. Československej republiky. Počas tohto obdobia sa realizovali významné politické, sociálne, školské a hospodárske zmeny, ktoré mali prevratný a väčšinou progresívny charakter, no nemožno ich vždy považovať za výsostne pozitívne.

Predkladaná štúdia sa zaoberá daným fenoménom na regionálnom podklade okresu Zvolen,² kde sa premietli v praxi veľké dejinné zmeny, no na platforme regionálnych špecifík. Cieľom štúdie je teda rekonštruovať kontext udalostí rokov 1918–1922 vo vybranom slovenskom regióne a tento vývoj charakterizovať, komparovať, klasifikovať a špecifikovať s inými regiónmi, Slovenskom a Československom, v možnostiach rozsahu príspevku.

Charakteristika regiónu s dôrazom na akcent českého elementu

S účinnosťou od 1. januára 1923 vstúpila do platnosti nová administratívna reforma, ktorá vytvorila spojením zvolenského a veľkoslatinského slúžnovského okresu nový administratívny celok – okres Zvolen. Práve na tomto priestorovom podklade sme zamerali výskum v našej štúdii.³

Sídlom okresu sa stal Zvolen, ktorý spomedzi všetkých sídiel v rámci územia regiónu jediný mal mestský charakter. Počet obyvateľov mesta bol cez 10 tisíc a popri slovenskej etnickej menšine ho dopĺňali aj menšie minority – česká, maďarská, nemecká a židovská. Z konfesionálneho hľadiska prevažovali vyrovnané komunity katolíkov a evanjelikov, pri ktorých koexistovali aj menšie náboženské skupiny izraelitov, kalvínov a príslušníkov českých cirkví. Mesto malo výbornú lokalizáciu z hľadiska dopravy, nakoľko bolo križovatkou ciest aj železníc v štyroch základných svetových stranách.

1 Vnímané z percepcie slovenských dejín a priestoru.

2 Stredné Slovensko (južne od Banskej Bystrice).

3 Príspevok sme spracovali na základe územného rozsahu okresu v rokoch 1923–1945.

Zvyšok okresu sa skladal z vidieckeho typu krajiny, čo bolo kľúčovým faktorom jeho identity a mentality. Sídla na zvolenskom vidieku sa delili sa veľké poľnohospodárske obce ako Detva, Dobrá Niva, Hriňová, Očová, Pliešovce či Zvolenská Slatina a na roztratený typ osídlenia, známy pod názvom lazy.

Laznícke osídlenie bolo špecifikom regiónu a týkalo sa najmä podpolianskeho mikroregiónu, viažuc sa administratívne na obce Detva a Hriňová a geograficky na rozsiahly podhorský priestor masívu sopečného pohoria Poľana. Lazy vznikali od polovice 17.storočia vďaka horskej valaskej kolonizácii a vysokému populačnému prírastku v materskej obci Detva. Generácie vidiečanov kvôli nedostatku pôdy v materskej obci postupne kľčovali a osídľovali podhorie a zakladali malé osady. Ich fragmentácia do sledovaného obdobia dosiahla nevídané rozmery a stala sa národopisným fenoménom.

Tab. 1 Lazy prislúchajúce k Detve a Hriňovej

Detva	Koryárky, Kostolná, Kriváň, Krné, Piešť, Skliarovo, Stavanisko, Zapriechody
Hriňová	Biele Vody, Krivec, Jaseňovo, Mangútovo, Priehalina, Riečka, Slanec, Snohy, Vrchslatina

Práve mikroregión Podpoľania ako národopisný fenomén slovenského prostredia od prelomu 19. a 20. storočia fascinoval českú kultúrnu a vedeckú obec. Osobitosť Detvy a Podpoľania bola v povedomí širokých vrstiev vytvorená najmä prostredníctvom literatúry. Za azda najznámejší takýto prejav môžeme považovať lyricko-epickú báseň Detvan od Andreja Sládkoviča. Jeho verše o vysokej divej Poľane, ktorá má ozrutných synov evokujú silu, statnosť a odvahu detvianskeho ľudu. Práve túto národno-buditelskú báseň môžeme považovať za prvotný stimul popisu či vzniku fenoménu detvianskeho/podpolianskeho svojrázu: „obraz vznikol v koncepcii romantického diskurzu národných hnutí, ktorý spĺňa funkciu národno-reprezentatívnych symbolov prerastajúcich až do súčasnosti. Prostredníctvom Sládkovičovho diela sa detviansky (podpoliansky) kroj stal symbolom národného odevu. Dtvianske charakteristické atribúty – valaška, široký opasok či fujara boli prepájané s národnými – zbojníctvom, pastierstvom či Jánošíkom.“⁴ Podľa J. Goliana, tento význam prepojenia a prekryvania detvianskej identity so slovenskou vo všeobecnosti deklarovalo aj napr. pomenovanie študentského spolku Detvan v Prahe či účasť miestnych obyvateľov a detvianska symbolika počas Národopisnej výstavy v Prahe v roku 1895.⁵

4 Golian, Ján: Život ľudu detvianskeho. Ružomberok 2019, s. 123.

5 Tamže, s. 122.

Detviansky/podpoliansky svojráz, najmä v podobe špecifickej poľnohospodárskej a sídelnej štruktúry krajiny, v spojitosti s ľudovou kultúrou vo forme nárečia, zvykov, odevu a umeleckých predmetov priťahovala proslovensky orientovaných Čechov.

Korene česko-slovenskej vzájomnosti môžeme hľadať v činnosti a pôsobení Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika, jedných z otcov tejto myšlienky na Slovensku a v slovanskom kultúrno-mentálnom svete. Na prelome 19. storočia tento fenomén zosilnel a to pod priamym tlakom pangermanizmu v českých zemiach a maďarizácie na našom území. Bola to odpoveď dvoch národov, voči ktorým bol vyvíjaný silný asimilačný tlak⁶ a ktoré si boli jazykovo⁷ veľmi blízke. Kdesi v podvedomí bol aj historický odkaz Veľkej Moravy. Keďže životná úroveň a možnosti slobodnej činnosti boli vyššie v Predlitavsku, logicky pochopiteľným je fakt, že práve český intelektuálny element v hojnom počte smeroval na Slovensko a nie naopak.

Významnú stopu v pomyselnej štafete pri budovaní obrazu, resp. popisu svojrázu Detvy mala komunita českých maliarov, ktorí sa pôsobili v Detve v prvom desaťročí 20. storočia. Medzi najvýznamnejšie osobnosti tejto umeleckej komunity patrili Jaroslav Augusta⁸ a Emil Pacovský.⁹ Mladí maliari našli v zabudnutom regióne dnešného Slovenska široké spektrum motívov pre nové diela. Už pod vplyvom svojich učiteľov a doby, sa českí a slovenskí maliari na prelome storočí vracali k národným motívom a slovanskej identite. A pri objavení „zapadlej“ Detvy sa motív národného svojrázu v pôvabnej krajine iba znásobil. V regióne objavili rozmanitú a nedotknutú prírodu, ktorá sa s podhorskými scenériami stala čoskoro hlavnou inšpiráciou pre ich práce.¹⁰ Medzi hlavné motívy ich diel patrili Detvania v krojoch, pri práci, miestna architektúra či príroda. „Lud, ktorý na Podpoľaní našli, v tom čase nosil ešte tradičný odev, jednoduchší v pracovné dni a slávnostnejší, pestrejší a čipkami viac zdobený sviatočný odev nosený na nedelne omše a vo sviatočné dni.“¹¹ Ich práce sú unikátne tým, že v čase pred nástupom modernity v Detve zachytávajú obraz a svojráz danej doby a sú neoceniteľným historickým prameňom.

6 Len podotkneme všeobecný fakt, že maďarizácia postupovala oveľa tvrdsie a bezohľadnejšie, než pangermánske tendencie v českých zemiach.

7 Ako sa po roku 1918 ukázalo, blízkosť bola ozaj len jazyková, kultúrna a mentálna odlišnosť bola značná a vyvolávala trvalé rozpory počas 1. ČSR.

8 Jaroslav Augusta (1878–1970): významný český maliar, ktorému učarovalo slovenské prostredie. V jeho tvorbe má významné miesto Detva, Zvolenská Slatina a Dobrá Niva – všetko irečité slovenské lokality.

9 Emil Pacovský (1879–1948): Ďalší významný český maliar, ktorý však po zániku Detvianskej maliarskej kolónie a Gruppy pôsobil po zvyšok svojho života a kariéry už len v Čechách.

10 Golian, J.: Život ľudu detvianského, s. 150.

11 Tamže.

Augustu a Pacovského dopĺňala ďalšia významná česká maliarska persóna – Alois Jiránek. Priamym podnetom pre jeho umeleckú cestu do Detvy bola Národopisná výstava v Prahe, kde sa prezentoval aj detviensky svojráz. Podľa Catherine Servant, práve „Jiránek je ten, kto obraz Jánošíka jako Detvana prosazuje umelecky a exportuje do českých zemí.“¹²

Vznik Československej republiky a jej ohlas v regióne

Po krachu nemeckých ofenzív na jar v roku 1918 bolo jasné, že Ústredné mocnosti nemajú šancu poraziť štáty Dohody posilnené o USA. Katalyzátorom rozpadu Rakúsko-Uhorskej monarchie boli dve vojenské katastrofy: jedna na talianskom bojisku pri rieke Piava a druhá vo forme zrútenia južného frontu v Srbsku. Monarchia sa však nezačala rozpadáť len pod vonkajším vojenským a diplomatickým tlakom, ale aj vďaka gradovaniu vnútorných odstredivých síl v oboch dualistických častiach habsburskej ríše.

28. októbra 1918 bola v Prahe vyhlásená Československá republika, o ktorej medzinárodné akceptovanie a uznanie sa pričínili československý zahraničný odboj na čele s triumvirátom Masaryk – Beneš – Štefánik. Priamym stimulom, ktorý predchádzal vyhláseniu ČSR bolo prijatie amerických podmienok na mier rakúsko-uhorskou vládou v rámci nóty zaslanej prezidentovi Woodrovovi Wilsonovi ministrom zahraničných vecí grófom Guylom Andrássym ml. 27. októbra 1918.

„Nóta bola verejnosti interpretovaná ako faktická kapitulácia monarchie a stala sa v Prahe aj v ďalších českých mestách signálom k búrlivým manifestáciám, vyjadrujúcim definitívny rozchod s Rakúsko-Uhorskom.“¹³ Formálne vyhlásenie republiky a jej reálne konštituovanie sú dve odlišné skutočnosti. Pre vznik ČSR bolo popri aktivitách československého zahraničného odboja a pražskom vyhlásení kľúčové aj vyhlásenie slovenskej politickej reprezentácie, ktoré vstúpilo do dejín známe ako Deklarácia slovenského národa, resp. Martinská deklarácia.¹⁴ V Turčianskom sv. Martine – centre národného a politického života sa koncom októbra stretla slovenská politická elita naprieč politického a stavovského spektra. Porady prebiehali v priebehu dvoch dní a to 30. a 31. októbra 1918.

Slovenskí verejní, politickí a národní činitelia sa počas týchto rokovaní zjednotili na tom, že jedinou cestou pre Slovákov a Slovensko je pretrhnúť väzby s Maďarmi vydať sa česko-slovenskou orientáciou napriek kultúrnemu, sociálnemu a hospo-

12 Servant, Catherine: Miloš Jiránek, český malíř na Detvě (1904–1906). In: Detva – tradície, premeny, súčasnosť, zost. Tatiana Figurová. Detva 2006, s. 81.

13 Hronský, Marián – Pekník, Miroslav: Martinská deklarácia: Cesta slovenskej politiky k vzniku Česko-Slovenska. Bratislava 2008, s. 263.

14 Za mimoriadne dôležitú pri okolnostiach vzniku ČSR považujeme aj Mikulášsku rezolúciu z mája 1918.

dárskemu zaostávaniu za českými krajinami, ako aj viacerými odlišnosťami medzi českým a slovenským prostredím. Išlo o vzácny akt jednotnosti slovenskej elity, nielen v náhľade na budúcnosť, ale aj v rovine spoločného odmietnutia v celku liberálnych autonómnych návrhov a prísľubov vlády Mihályiho Karólyiho, ktoré by ešte pred pár rokmi boli prijaté s nadšením a znamenali by vnútorné upevnenie Uhorska. „Základným výsledkom zhromaždenia a rokovaní 30. októbra 1918 v Martine bolo vytvorenie v dejinnom slede druhej Slovenskej národnej rady a prijatie Deklarácie slovenského národa. Tá vyhlásila SNR za jediného oprávneného zástupcu práv slovenského národa na Slovensku. Vyslovila požiadavku nielen zbaviť uhorskú vládu právomocí nad Slovenskom, ale upierala akúkoľvek právomoc i maďarskému byrokratickému aparátu. Zásadu sebaurčenia vyslovila v spojitosti s pojmom „česko-slovenský národ“, čím zároveň tlmočila požiadavku vytvorenie spoločného štátu Čechov a Slovákov.“¹⁵ Význam Martinskej deklarácie podľa Romana Holeca spočíva v tom, že „deklaranti nemali informácie o pražských udalostiach spreď dvoch dní.“¹⁶ Zároveň treba konštatovať, že v čase možných represíí zo strany maďarskej administrácie a policajných orgánov išlo napriek všetkému o odvážne konanie. Najmä po predošlých skúsenostiach mnohých generácií od počiatku slovenského národného obrodzenia z prelomu 18. a 19. storočia.

Martinské podujatie a jeho výsledok však neznamenali dramatickú a okamžitú zmenu štátoprávneho stavu. Územie Slovenska bolo takmer celé stále pod kontrolou uhorskej administratívy, polície a vojska. Nová maďarská vláda na čele s grófom M. Károlyim sa nemienila vzdať historickej súčasti „tisícročného“ Uhorska – Hornej zeme, resp. Felvidéku. „Cieľom Károlyiho bolo zlikvidovať polofeudálne zvyšky zastaraného poriadku a prislúbil pozemkovú reformu, autonómiu pre národnostné menšiny a všeobecné volebné právo pre ženy.“¹⁷ V minimálnej miere chcel on a jeho vláda aspoň počkať, kým severné hranice určí medzinárodná mierová konferencia a nie československé orgány.

Územie okresu Zvolen bolo v tomto období súčasťou relatívne veľkého administratívneho celku Zvolenskej župy so sídlom v Banskej Bystrici a zloženého v tom čase z dvoch menších administratívnych jednotiek – zvolenského a veľkoslatinského slúžnovského okresu. Územie regiónu bolo teda v relatívnom zázemí od historických štátoprávnych udalostí a pod zdanlivou kontrolou jurisdikcie budapeštianskej vlády. Aj preto sa udalosti z 28., resp. 30. októbra 1918 regiónu primárne nedotkli. Navyše, v čase povojnového chaosu, zrútenia dopravnej infraštruktúry a zásobovania, ako aj nedostatku informácií o verejnom dianí je daný

15 Hronský, M. – Pekník, M.: Martinská deklarácia, s. 280.

16 Holec, Roman: Slováci v dualistickom Rakúsko-Uhorsku. In: Rakúsko-Uhorsko: Habsburská ríša v rokoch 1867–1918. Bratislava 2016, s. 266.

17 Cornelius, Debohrah S.: Maďarsko v Druhej svetovej vojne. Bratislava 2015, s. 20.

stav vcelku pochopiteľný. Postupne sa však informácie o vzniku 1. ČSR a slovenskom proklamatívnom prihlásení sa k novému štátu prenikli aj na územie okresu Zvolen a agilní, donedávna pasívni pronárodní činitelia začali zakladať iniciatívne miestne Slovenské národné rady a gardy.

V centre regiónu – vo Zvolene, bola SNR konštituovaná už 5. novembra 1918. Vo vedení tohto revolučného orgánu boli Emil Roth ako predseda a Viliam Paulíny ako tajomník. Podľa Národných novín z 14. novembra 1918 „výbor SNR vo Zvolene pracuje predovšetkým na udržaní pokoja a poriadku, podujme v krátkom čase agitačnú prácu za osvojenie si rezolúcie SNR, ďalej intenzívne zasadzovať sa bude za rozšírenie slovenských národných časopisov a kníh a vydržiavaním ľudových zhromaždení po celej stolici vyvolá pohyb za povznesenie slovenského povedomia.“¹⁸ Do približne 20 kilometrov východne vzdalenej Detvy prišla iniciatíva zakladania SNR a národnej gardy, proklamovaná Martinskou deklaráciou z 30. októbra 1918 až o takmer mesiac neskôr. V liste z 27. novembra vyzýval list miestnej Slovenskej národnej rady z neďalekej Veľkej (Zvolenskej) Slatiny detvianskych obecných predstaviteľov o to „aby ste zriadili ako my u nás v Slatine miestnu Slovenskú národnú radu a tá sa pripojila a podrobila SNR v Turčianskom sv. Martine. Potom z mládeže utvorili sme Národnú gardu, ktorá stráži nad poriadkom v obci. Bratia Slováci, susední štátni občania detvianski. Ukážte, že vo vás ešte žije duch slovenský, utvorte si SNR a sriadte si Národnú gardu! Staré veci pominuli, všetko nové bude medzi Slovákmi.“¹⁹ Podľa prameňov, konštituovanie SNR v Detve napriek premotivovanej výzve nebolo jednoduché a jej prvé zasadnutie datujeme až na 14. januára 1919.²⁰

Vznik jednotlivých národných rád gárd bol živelný a zväčša nekoordinovaný. Až príchod československého vojska koncom decembra 1918 definitívne zmenil pomery²¹ a nastolil reálnu existenciu nového československého štátu v podmienkach zvolenského regiónu. Pred novou československou administratívou a bezpečnostnými orgánmi stáli ťažké a urgentné úlohy. Obnoviť poriadok a bezpečnosť, zabezpečiť zásobovanie obyvateľstva, naštartovať miestnu ekonomiku a hospodárstvo a hlavne, etablovať mocenské atribúty nového štátu Čechov a Slovákov.

Sociálne nepokoje a rabovačky v regióne ako dôsledok mocenského vákuu

Poriadok a bezpečnosť boli už od posledných dní monarchie v povážlivom stave. Návrat demoralizovaných vojakov z frontov 1. svetovej vojny, morálne a psychic-

18 In: Národné noviny, ročník XII., č. 134, s. 3.

19 Archív ministerstva vnútra Banská Bystrica, pracovisko Archív Zvolen, fond Notársky úrad v Detve (nespracovaný fond), (ďalej AMV BB, p. AZV, f. NÚ v Detve (nespracovaný fond).

20 AMV BB, p. AZV, NÚ v Detve (nespracovaný fond).

21 Zvolen obsadili československé jednotky 21. decembra 1918 a postupovali ďalej v smere na Lučenec.

ky vyčerpané a frustrované miestne obyvateľstvo tvorili výbušnú sociálnu zmes. „Záver vojny zastihol uhorsko-maďarskú spoločnosť na Slovensku v stave morálneho rozkladu. Kolaps starej štátnej správy a absencia orgánov nového štátu vyústili do masových sociálnych výbuchov, do rabovania a protižidovských²² nepokojov.“²³ Môžeme konštatovať, že páchatelom bol vo väčšinovej miere tzv. lumpenproletariát. Prejavy rabovačiek a pogromov boli najmä na vidieku. Podľa Národných novín „najzúrivejšie vypukla vášeň rozhorčeného ľudu v Pliešovciach, kde vzbúrení ničili zničili majetky Židov a notára a vyhnali ich z obce.“²⁴

Protižidovské nepokoje boli aj v Detve a okolí. Presný rozsah škôd pre absenciu prameňov nie je známy. V snahe chrániť svoj majetok a životy, ako aj udržať verejný poriadok mala byť do Detvy povolaná tzv. Židovská garda z Lučenca. Podľa niektorých pamätníkov a zdrojov represívnym spôsobom zozbierala v okolí Detvy ukradnutý majetok židovských podnikateľov. Nepriamo a značne tendenčne túto udalosť pripomína článok víglašského učiteľa Štefana Melicherčika z roku 1940 proti údajnej protištátnej činnosti miestnej židovskej rodiny Herzovcov: „...ešte v dnešnej dobe sa opováži vyhrážať! V dnešnej dobe to už tak nebude, aby mohli Židia tak ako v roku 1919 v Hriňovej strieľať kresťanov!“²⁵

Je nutné podotknúť, že lokálne protižidovské pogromy neboli produktom rasizmu, ale hlavne sociálnej a národnostnej priepasti medzi Slováckmi a Židmi. Určitý pohľad na daný asociálny jav ponúka Ivan Kamenec: „značne konzervatívne, takmer úplne pomadařčené a vo svojej konfesionalnej uzavretosti ešte stále izolované židovstvo, spočiatku pomerne ťažko nachádzalo pozitívny vzťah k novému štátu. Židovská pospolitosť sa všeobecne s veľkou nedôverou pozerala na každý prudký politický zvrat prostredia, v ktorom žila. Obyčajne takéto premeny prinášali so sebou v druhom slede aj výbuchy sociálnych nepokojov, ktoré sa často obracali práve proti židovským obyvateľom... Ľud roztrpčený dočasným mocenským vákuom, obrátil svoj hnev proti najbližším a bezprostredným reprezentantom bývalého politického systému (notárom a iným štátnych úradníkom), ako aj proti obchodníkom a krčmárom, ktorých veľkú časť tvorili práve Židia.“²⁶ Odhady ľudských a materiálnych škôd, spôsobené Židom počas rabovačiek v rokoch 1918–1919 sa značne líšia a ich presná rekonštrukcia je dnes nemožná. Ješajahu Andrej Jelínek udáva hospodársku škodu v sume 170 miliónov korún a 1200 rôznych spôsobom a stupňom poško-

22 Židia boli v očiach a povedomí obyvateľov Slovenska, zvlášť na vidieku symbolom maďarizácie a prosepečárskej skupiny profitujúcej z vojnovnej konjunktúry.

23 Holec, R.: Slováci v dualistickom Rakúsko-Uhorsku, s. 266.

24 In: Národnje noviny, ročník XII, č. 135, s. 3.

25 AMV BB, p. AZV, fond Okresný úrad vo Zvolene 1923–1945, šk. č. 71, 958/1941 prez.

26 Kamenec, Ivan: Po stopách tragédie. Bratislava 2020, s. 20.

dených židovských rodín.²⁷ Etablovanie československej moci na území Slovenska v danom období bytostne súviselo s pôsobením lekára a politika Vavra Šrobára.²⁸ Ten vo funkcii ministra s plnou mocou pre správu Slovenska podľa mnohých oponentov a kritikov postupoval bezohľadne, ba priam diktátorsky. No vďaka jeho politickému a organizačnému úsiliu sa podarilo presadiť československému štátnemu aparátu na Slovensku. Jedno z jeho metód práce bolo časté cestovanie po regiónoch, čím predstavoval skrz svoj funkciu kontakt nového štátu a s jeho obyvateľmi. Viacrát zavítal v počiatkoch 1. ČSR aj do Zvolena.²⁹

Regionálne etablovanie československej štátnej moci

Uhorská, resp. maďarská administratíva bola núdzovo nahradzovaná s veľkými ťažkosťami aj v okrese Zvolen. Úradníctvo, policajné orgány, železničari či učitelia boli z veľkej časti maďarskej národnosti, resp. silne pomaďarčení Slováci, ktorí pokladali 1. ČSR len za dočasnú anomáliu do definitívneho uzavretia mieru a obnovenia integrity Uhorska. Aj preto mnohí z nich buď preventívne opustili územie okresu, resp. svoju prácu nevykonávali alebo sabotovali. Pre novú československú administratívu boli títo ľudia rizikovní a potenciálnym nepriateľským živlom. Buď boli okamžite plošne alebo po odmietnutí zloženia sľubu vernosti republiky prepustení či postavení mimo službu. Daný stav možno reprezentatívne charakterizovať na príklade miestneho školstva.

Kľúčovým inštitucionálnym prvkom pre formovanie regionálneho školstva bolo zriadenie školského inšpektorátu. Vo Zvolene začal svoju činnosť 1. decembra 1918.³⁰ Prvým školským inšpektorom sa stal český pedagóg Václav Dufek. Práve pod jeho vedením musel inšpektorát v neistých poprevratových mesiacoch neodkladne riešiť veľmi náročnú úlohu a to poslovenčenie a dehungarizáciu existujúcich škôl na území svojej pôsobnosti. Treba brať na zreteľ, že práve školstvo bolo do roku 1918 hlavným nástrojom maďarizácie.

Prejavy odporu voči ČSR boli v regióne rôzne. Najvýraznejšie však boli vo Zvolene, kde bola maďarská a pomaďarčená komunita najpočetnejšia. Učitelia,

27 Jelínek, Ješajahu Andrej: *Dávidova hviezda pod Tatrami*. Praha 2009, s. 133.

28 Vavro Šrobár bol významným slovenským politikom, ktorý takmer celú kariéru stál na platforme čechoslovakizmu. Aktívny bol politicky už na prelome 19. a 20. storočia, kedy udržiaval a priateľské styky s neskorším oponentom Andrejom Hlinkom. Na začiatku 20. storočia bol stúpencom tzv. hlasizmu. Po roku 1918 bol na vrchole politickej moci, no časom jeho politická hviezda upadala. Opäť sa dostal na politickú scénu počas 1. SR ako príslušník Benešovi lojálneho odboja, no pod vplyvom tretej SNR a Povstania si osvojil koncepciu svojbytného slovenského národa a česko-slovenského federalizmu. Po vojne sa snažil uplatniť cez Stranu slobody. Pozoruhodnú kariéru ukončil ako minister Gottwaldovej vlády, zomrel v roku 1950.

29

30 Podľa dostupných prameňov teda ešte pred príchodom čs. vojska do mesta.

ale aj žiaci odmietali slovenské vyučovanie. Bolo to nielen z ideologických dôvodov, ale aj z praktického hľadiska, nakoľko obe skupiny po slovensky nerozumeli. 31. januára 1919 navštívil Zvolen Anton Štefánek,³¹ ktorý po zistení skutkového stavu na zvolenskej meštianskej škole nariadil zastavenie maďarského vyučovania a úplné zatvorenie meštianskej školy až do času, kým sa nevytvorí československý učiteľský zbor. Ôsmych učiteľov okamžite prepustil, riaditeľ Ján Folkmann spolu s ďalšími štyrmi pedagógmi boli dočasne ponechaní. Nakoniec boli zo školy prepustení aj oni, keďže nezložili slub vernosti 1. ČSR.³² Obnovenie vyučovania nastalo v marci 1919, keď sa sformoval pod českým pedagógom Jánom Klosom nový učiteľský zbor zo štyroch českých pedagógov. Tento fakt mal za následok, že počet žiakov školy klesol z 507 na 174.³³ Teda nielen bývalí pedagógovia, ale aj žiaci odmietali poslovenčovanie a dehungarizáciu školy.

Zvolen a celý región mali do roku 1918 najvyšší typ školy v podobe miestnej meštianskej školy. Tá kapacitne a typologicky nepostačovala a preto sa už predprevrátové mestské samosprávy usilovali o zriadenie strednej školy v meste. Prevrat v roku 1918 a nové spoločensko-politické pomery vytvorili podmienky pre realizovanie tohto dlhoročného plánu mestských predstaviteľov. O zriadenie strednej školy vo Zvolene sa v prípravnej fáze najviac zaslúžili zvolenský mešťanosta Otto Rosenauer a poslanec Viliam Paulíny, ktorý viedli deputáciu ohľadne daného zámeru na kompetentné miesta do Prahy.

MŠANO žiadostiam vyhovel a 12. mája 1919 zriadilo v meste tzv. reálku. Jej založením a vedením bol poverený český pedagóg Stanislav Kovanda. „Škola bola otvorená ako štátna reálka a jej začiatky neboli ľahké, lebo v meste nebolo ani vhodných miestností pre strednú školu. Prvé umiestnenie školy bolo v prízemnej budove Mestskej detskej opatrovne, nazývanej Ovóda.“³⁴ Mesto Zvolen vlastnou iniciatívou vedeniu školy pomohlo a núdzovo adaptovalo v roku 1920 priestory v Strelcovom a Mantuánovom dome. „Ani spojené miestnosti v prvom poschodí Strelcovho a Mantuánovho domu nemohli na dlhú dobu stačiť. Bolo tam síce šesť miestností, ale pri vzrastajúcom počte žiactva a otváraním pobočiek v nižších triedach brzo tieto miestnosti ukázali sa ako nepostačujúce.“³⁵ S rastom počtu žiakov museli

31 Významný slovenský intelektuál, politik (sociálny demokrat) a sociológ. Bol prívržencom československej národnej jednoty. Po vzniku ČSR poslancom Národného zhromaždenia a úzko spolupracoval s V. Šrobárom pri konsolidácii Slovenska v rokoch 1918–1922, v roku 1929 bol ministrom školstva.

32 AMV BB, p. AZV, fond Školský inšpektorát vo Zvolene (nespracovaný fond).

33 AMV BB, p. AZV, Školský inšpektorát vo Zvolene (nespracovaný fond).

34 Hrčka, Ondrej: Štátna reálka vo Zvolene – vznik a činnosť. In: Pamätnica zvolenského gymnázia. Zvolen 1969, s. 19.

35 Tamže.

byť podobným spôsobom získané ďalšie miestnosti a to vo Ferienčíkovom dome a v priestoroch I. Štátnej ľudovej školy. „Rozširovanie prebieha takto. V dome Ferienčíkovom, kde umiestňujú sa dve triedy a kabinet. V rokoch 1921–1922 je mesto nútené získať pre ústav ďalšie dve miestnosti v I. Štátnej ľudovej škole. Pretože náhlym vzrastom gymnázia miestnosti nestačili, bol zbor pozdšie nútený vyučovať dopoludnia i odpoľudní. Zároveň pak riaditeľňa prenáša sa do mestského domu, čím sa uvoľňuje miestnosť pre triedu.“³⁶

Reálka prešla dôležitou zmenou na jeseň 1919, keď dostala čestné meno po dr. Milošovi³⁷. Navyše „hneď na začiatku školského roku 1921/1922 MŠANO vyhovel žiadosti občanov meste Zvolena, aby reálka bola pretvorená na gymnázium. A tak výnosom MŠANO č. 79 235 zo dňa 3. septembra 1921 dostáva škola svoj definitívny charakter reformného reálneho gymnázia.“³⁸

Snahou mesta, školského inšpektorátu a okresného úradu bolo získanie financií pre výstavbu budovy gymnázia, ktorá by reprezentovala mesto a región súčasne. Projektová dokumentácia plánovaného objektu bola vypracovaná v rokoch 1921–1923 architektom Dr. Stockarom Bernkopfom. „2. marca 1923 konala sa medziministerská porada vo Zvolene o odovzdaní pozemku na stavbu gymnázia. Vybrané bolo miesto na juhu, pod cintorínom.“³⁹ Rozpočet výstavby bol ustálený na 4,25 milióna korún a stavbu realizovala firma Jančárik z Turčianskeho sv. Martina: „Nová školská budova vyhovovala všetkým požiadavkám modernej školy“⁴⁰ Bez podpory mesta Zvolen by nebolo možné v relatívne rýchľom čase postaviť modernú školskú budovu pre gymnázium. „Mesto zakúpilo pozemok o výmere 23 191 m² a v hodnote 220 tisíc Kčs, na stavbu budovy odhlasovalo príspevok 150 tisíc Kč, takže príspevok mesta činí asi 370 tisíc Kčs. Okrem toho mesto na vecné výdavky školy každoročne prispeje obnosom 10 tisíc Kčs.“⁴¹ Pozitívny prístup mestských predstaviteľov k školskej otázke gymnázia bol potrebný, no bez výraznej pomoci štátu formou subvencie MŠANO by budovu gymnázia nebolo možné postaviť. „Profesorský zbor, žiactvo ústavu i celá verejnosť mesta Zvolena a okolia uvítala s veľkou radosťou deň 8. červencia 1923, kedy sa započalo so zemnými prípravnými prácami k novostavbe školskej budovy.“⁴² Na jar 1926 bola

36 Tamže.

37 Miloš Štefanovič (1854–1904) – slovenský advokát, jeden z iniciátorov spolupráce Slovákov, Srbov a Rumunov v boji za národné práva a proti násilnej maďarizácii.

38 Hrčka, O.: Československé štátne reformované reálne gymnázium dr. Miloša Štefanoviča vo Zvolene, s. 23.

39 Tamže.

40 Tamže.

41 Tamže.

42 Tamže.

reprezentatívna stavba dokončená a počas letných mesiacov boli priestory školy adaptované.

Českí učitelia v regióne okresu Zvolen boli teda hlavnou náhradou za maďarských, resp. pomadžarčených pedagógov. Vo všeobecnosti môžeme tvrdiť, že českí učitelia boli na nižšej úrovni školskej infraštruktúry, čiže v rámci ľudových a meštianskych škôl zastúpení v okrese Zvolen v miere, ktorá nevymedzovala vtedajším štandardom. Viacerí českí učitelia sa stali vďaka svojim pedagogickým skúsenostiam správcami ľudových a meštianskych škôl v regióne. Iná situácia bolo v kategórii stredoškolských učiteľov, kde slovenskí pedagógovia takmer úplne absentovali. Základ gymnaziálneho profesorského zboru tvorili na prelome rokov 1919/1920 českí profesori Mária Erbanová, František Háza, Konrád Hoffman, Jozef Choutka, Ján Jelínek, Ján Nešpor a František Vyvadil, na čele s riaditeľom Stanislavom Kovandom. Uvedení českí pedagógovia organizačne a didakticky zabezpečili nielen fungovanie najvyššie postavenej školskej inštitúcie v regióne, ale stali sa aj miestnou spoločenskou a kultúrnou elitou. Zároveň sa stali jednou z „rekvizít“ na pozadí súboja štátnej doktríny čechoslovakizmu so slovenským autonomizmom.

Konsolidačné úsilie československej administratívy vážne narušila invázia vojsk Maďarskej republiky rád. Vláda liberálneho politika M. Károlyiho padla po tom, ako nedokázala zachovať integritu Uhorska. „Robotnícke a vojenské rady vyhlásili diktatúru proletariátu. Obyvateľstvo teraz vložilo nádeje do spojenectva s Ruskom, ktoré malo zachrániť celistvosť krajiny a prijalo za svoj erb červenú proletárku päť, ktorá rozbíja mierový stôl v Paríži. Nový kabinet, Revolučná rada vlády, 21. marca vyhlásil Maďarskú republiku rád a odvolal prezidenta Károlyiho.“⁴³

V ťažkom politickom, sociálnom a hospodárskom rozporení verejnosť nachádza často únik v podpore radikálnych názorov a hnutí a nebolo tomu inak ani v povojnovom Maďarsku. Jeho verejnosť z veľkej časti podľahla demagógii maďarských boľševikov pod vedením Bélu Kuna, ktorá hlásala sociálnu rovnosť a obnovenie integrity Uhorska. Jedným z prvých krokov novej revolučnej maďarskej vlády bolo rozhodnutie o protiofenzíve smerom do Horného Uhorska.

Protiútok z konca mája 1919 smerom na Slovensko bol značne, najmä v centrálnnej a východnej časti úspešný. A to až natoľko, že to povzbudilo maďarských boľševikov, aby v Prešove vyhlásili Slovenskú republiku rád. No už „trinásteho júna Rada štyroch odoslala telegram, v ktorom informovala Maďarov, že budúce hranice s Československom a Rumunskom boli určené a prikázala im, aby do piatich dní stiahli svoje jednotky na vlastné územie.“⁴⁴ Krátke intermezzo tohto konfliktu malo výrazné prejavy aj v regióne okresu Zvolen.

43 Cornielius, D.: Maďarsko v Druhej svetovej vojne, s. 28.

44 Tamže, s. 34.

Maďarský bolševický útok z 30. mája 1919 postupoval aj na strategickom smere Lučenec–Zvolen. Ešte „4. júna držala československá armáda úsek Podkriváň–Kriváň–Detva,⁴⁵ ale na druhý deň vyprázdnila aj túto oblasť. Svoje dočasne víťazné ťaženie zavŕšili Maďari 7. júna obsadením Zvolena.“⁴⁶ Pri týchto bojoch boli zabití dvaja českí vojaci – František Lidral a Antonín Srnad.⁴⁷

Pomerne krátka okupácia okresu Zvolen spôsobila značné hospodárske a kultúrne škody. Ofenzíva maďarskej Červenej armády opäť oživila maďarónske tendencie, ale aj problematiku slovensko-židovských vzťahov. Na zvolenskej promaďarsky orientovanej meštianskej škole zorganizovalo žiactvo oslavu pre maďarských vojakov, ktorí Zvolen obsadili 7. júna 1919: „...na školách, najmä na meštianskej škole oživil hneď v žiactve duch maďarský, žiaci pred vyučovaním a cez prestávky hovorili ponajviac len maďarsky, spievali maďarské piesne, nápisy maďarské sa množili.“⁴⁸

Po krachu maďarského výpadu na Slovensko sa v nezávidenia hodnej situácii ocitli tí učitelia, ktorí pokladali trojtýždňovú maďarskú okupáciu za obnovenie integrity Uhorska. V krátkom období sa tak svojou podporou okupačných vojsk druhýkrát verejne, spoločensky a odborne diskvalifikovali. Ich jedinou alternatívou bol odchod z územia okresu Zvolen. Tieto skutočnosti však mali za následok aj poľutovania hodné incidenty. Tak napríklad v Detve-Kriváni za spoluúčasti maďarského správcu školy Vojtecha Ďuržu maďarskí bolševickí vojaci „za ich krátkeho pobytu a za krátkej slávy ohromne poškodili školskej budove, okná vystrieľali, dvere na bytoch vylámali, učebňu na čisto vylúpili a ovocné stromky navnivoč doniesli, následkom čoho budova po ich odchode veľkú opravu potrebovala.“⁴⁹

Škody po krátkej okupácii boli obrovské⁵⁰ a aj preto začalo vyučovanie v novom školskom roku 1919–1920 až koncom septembra. Po konsolidovaní pomerov sa vrátili evakuovaní českí učitelia, avšak stále sa na 12 školách kvôli absolútnemu nedostatku pedagógov nevyučovalo.⁵¹ Ťažké podmienky regionálneho školstva a náročnosť riešení spôsobovali rýchlu demotiváciu a pracovné vyhorenie kompetentných úradníkov. Prvý školský inšpektor v okrese Zvolen – Václav Dufek po roku a pol vo funkcii ukončil na jar 1920 svoje pôsobenie, keď požiadal o zdravotnú dovolenku a následne odišiel do penzie. Jeho nástupca Vladislav Lehovec vo

45 Ide o priestor juhovýchodného vstupu do okresu Zvolen.

46 Pavlov, Jozef: Detva v 20. storočí. Detva 2016, s. 34.

47 Tamže.

48 AMV BB, p. AZV, Školský inšpektorát vo Zvolene (nespracovaný fond).

49 Kronika Štátnej ľudovej školy v Kriváni, zv. 1 (1919–1953), s. 6.

50 Krátka okupácia spôsobila obrovské škody na školskej infraštruktúre. Objekty škôl boli využívané ako sklady, jedálne, nemocnice a ubytovne pre vojsko a dôstojníkov.

51 AMV BB, p. AZV, Školský inšpektorát vo Zvolene (nespracovaný fond).

funkcii vydržal len štyri mesiace, čo ešte viac strpčilo transformáciu a stabilizáciu regionálneho školstva v okrese Zvolen. Nástupcom V. Lehovca sa stal erudovaný školský odborník František Jozka.⁵² Do Zvolena pricestoval z Trstenej, kde bol riaditeľom meštianskej školy. F. Jozka hneď po svojom príchode prevzal do prenájmu nové priestory pre školský inšpektorát, nakoľko ten sídlil dosiaľ núdzovo v kapacitne preplnenej I. štátnej ľudovej škole. Funkčnosť inštitúcie posilnil aj prijatím nových, najmä administratívnych pracovníkov.⁵³

Viacerí, stále prouhorsky orientovaní členovia miestnej židovskej komunity krátke obnovenie maďarskej nadvlády vítali. Problematickým, ale zaujímavým prameňom k tomuto obdobiu dejín a vzťahu slovenskej majority a židovskej menšiny je dielo Antona Šaláta⁵⁴ Bolševicka víchrica (v Detve).⁵⁵ V ňom vytvoril silný konštrukt tzv. židobolševizmu, ktorý predstavoval vodca Maďarskej republiky rád B. Kun a v lokálnych podmienkach Žid Markus Löwy⁵⁶. Práve ten mal pomáhať okupantom pri zabezpečovaní mesta a jeho zdrojov, ako aj byť hlavným aktérom a iniciátorom represíí. Podľa A. Šaláta to bol on, kto miestnemu direktóriu a veliteľovi maďarských vojsk udal Antona Prokopa, výraznú postavu detvienskej náboženskej komunity. Výsledkom bola jeho poprava a A. Šalátov jednoznačný záver židobolševického sprisahania voči Slovákom, katolíckej cirkvi a viere.

Relevantným faktom zostáva poprava A. Prokopa, ale za hlavný dôvod považujeme jeho protimaďarské reči a prejavená lojalita novej ČSR krátko pred príchodom maďarských vojsk do Detvy a nie konšpiračné sprisahanie Židov. Ne-

52 F. Jozka sa narodil 6. septembra 1879 v Stružinci (ČR). Vyštudoval reálne gymnázium v Chrudime, absolvoval štúdium na učiteľskom ústave v Hradci Králové, neskôr zložil skúšky učiteľskej dospelosti a spôsobilosti pre rôzne druhy nižších a vyšších škôl. Absolvoval praktické učiteľské kurzy vo Švajčiarsku, plynule hovoril po nemecky a francúzsky. V rokoch 1915–1918 vykonával vojenskú službu v Josefove, vo Viedni a vo Fridente. V školskom roku 1918–1919 vyučoval ako odborný učiteľ v Meštianskej škole dievčenskej v Pardubiciach a súčasne aj na Vyššej štátnej priemyselnej škole v Pardubiciach. Už v roku 1918 sa na MŠANO prihlásil so žiadosťou o službu na Slovensku. (AMV BB, p. AZV, Školský inšpektorát vo Zvolene (nespracovaný fond).

53 AMV BB, p. AZV, Školský inšpektorát vo Zvolene (nespracovaný fond).

54 Anton Šalát (1892–1944). Slovenský rímskokatolícky kňaz, politik, stredoškolský profesor, regionálny aktivista a spisovateľ. Pochádzal z Hornej Nitry, absolvoval bansko-bystrický seminár, ako kaplán pôsobil vo viacerých farnostiach na strednom Slovensku – taktiež v Detve. Od roku 1919 stredoškolský profesor na zvolenskom gymnáziu. Jeden zo zakladajúcich členov ľudovej strany v regióne. Od roku 1932 správca hájnickej fary. V rokoch 1929–1938 poslanec Národného zhromaždenia, neskôr Snemu Slovenskej krajiny, resp. republiky. V rokoch 1940–1942 čiastočný prívrženc z tzv. slovenského národného socializmu. 17. 9. 1944 zavraždený aj s ďalšími osobami na hájnickom moste partizánmi z Veličkovovej brigády. Viac o tejto osobnosti v autorovej knihe Hlinkova slovenská ľudová strana vo Zvolen a v okolí.

55 Šalát, Anton: Bolševicka víchrica. Zvolen 1928, 208 s.

56 Markusa Löwyho z diela Antona Šaláta Bolševicka víchrica môžeme zosobniť s menovcom, ktorý sa viackrát nachádza v detvienskej štátnej matrike do roku 1918

vylučujeme však ani reálnu negatívnu rolu M. Löwyho, ktorý spolu s ústupom okupantov z Detvy ušiel, pravdepodobne pred následnou pomstou a postihom zo strany československých orgánov.

Zrod a prejavy konfliktu čechoslovakizmu a autonomizmu v okrese Zvolen

Existenčný a emancipačný záujem Čechov a Slovákov na vymanení sa spod rakúskej, resp. maďarskej nadvlády bol logický a opodstatnený. Vír politického života, slobodných a pluralitných názorov v demokratických podmienkach, spolu ďalšími faktormi – akými bola kultúrna a mentálna odlišnosť Čechov pôsobiacich v slovenskom prostredí vytvorili jeden z hlavných vnútropolitických problémov medzivojnového obdobia. Ten bol reprezentovaný súbojom čechoslovakizmu s autonomizmom.

V rámci medzinárodného ukotvenia ČSR konštrukt politického – de facto umelého a neexistujúceho československého národa, najmä v ohľade na početnú nemeckú a maďarskú menšinu mal určitú logiku. Avšak záruky a sľuby českej politickej reprezentácie, na čele s T. G. Masarykom pred vznikom ČSR sa zdali byť politicky a prakticky nárokovateľné a pre Slovákov v slobodnom a demokratickom zriadení samozrejmé. Nosným atribútom tohto sporu bola Pittsburská dohoda⁵⁷ a postoje k nej.

Čiastočne opodstatnené mohli byť aj obavy z oslabenia celistvosti republiky tzv. slovenským separatizmom, no nemôžeme zabúdať, že motivácia Slovákov byť súčasťou v akejsi forme vnútorne usporiadanej a federalizovanej republike bola ich primárnym záujmom, na rozdiel od Nemcov, Maďarov či Poliakov, ktorí ju nepovažovali za svoj domov. Z ohľadom na školstvo sa pokúsime reflektovať konfliktnú líniu medzi čechoslovakizmom a autonomizmom v rovine ideologicko-kultúrneho, pedagogického, a politického pôsobenia českých a slovenských učiteľov v okrese Zvolen.

Kultúrny a ideologický rozmer konfliktu čechoslovakizmu a autonomizmu

Nadšenie z príchodu Čechov na Slovensko v rokoch 1918–1920 vystriedalo relatívne skoro určité rozčarovanie: „mnohí sa hlásili sami, iných sem prideliť úrady. Jedni prichádzali s veľkými ideálmi o pomoci bratom Slovákom, ďalší hľadali väčšiu možnosť uplatnenia, ktorú doma nemali. Väčšina z nich však ani len netušila, ako veľmi sa pomery na Slovensku odlišovali od tých za riekou Moravou.“⁵⁸ Kardinálnymi problémami spolunažívania českých pedagógov so slovenskou väčšinou sa stali konfesijná otázka, šírenie idey čechoslovakizmu a hodnôt liberalizmu.

57 Dohoda amerických Slovákov s T. G. Masarykom o rovnoprávnom postavení Slovákov v Česko-Slovensku a určitej forme slovenskej samosprávy (autonómie).

58 Matula, Pavol: Čechoslovakizmus na slovenských stredných školách. Bratislava 2013, s. 13.

Ako prvý sa do popredia dostal konfesijný problém. „Väčšina Čechov pociťovala ku katolíckemu náboženstvu, ktoré bolo na Slovensku silne zakorenené, veľký odpor, keďže si ho stotožňovali s nenávidenou habsburskou monarchiou. Ich náboženské cítenie bolo oveľa vlašnejšie a svoju národnú históriu spájali s tradíciou husitizmu, ktorý bol pre katolícku väčšinu slovenského obyvateľstva absolútne neprijateľný.“⁵⁹ Miestni cirkevní predstavitelia, väčšinou politicky aktívni v Slovenskej ľudovej strane podrobili českých pedagógov tvrdej kritike za ich bezbožnosť a šírenie protikresťanského učenia. Práve v obciach, kde mala SES vysoké politické preferencie, bolo postavenie českých učiteľov zložitú. Popri konfesijných otázkach bol český element kritizovaný aj za šírenie samotnej myšlienky čechoslovakizmu (popierajúceho slovenskú svojbytnosť) a liberalizmu.

Reprezentatívnym príkladom takéhoto zbytočného konfesijného-kultúrneho sporu bolo zaslanie oficiálneho pietneho venca za mesto Zvolen na centrálnu oslavu upálenia Jána Husa v Prahe. Navyše sa verejne vyburbovalo, aby si obyvatelia na tento deň vyzdobili svoje príbytky. Pobúrená ľudácka organizácia na podnet svojho lídra A. Šaláta, ktorý bol aj učiteľom náboženstva na miestnom gymnáziu zvolala zhromaždenie, na ktorom bolo prijaté uznesenie k predmetnej veci: „žiadame, aby zistený bol ten, kto dovolil si v mene mesta takéto veci robiť, ktoré veci pre väčšinu obyvateľstva sú nemilé.“⁶⁰ Starosta mesta Samuel Ličko kvôli požiadavkám stoviek obyvateľov riešil obsah rezolúcie na zasadnutí obecného zastupiteľstva, kde sa v rozprave k uvedenej skutočnosti verejne priznal A. Šalátov kolega, český profesor zvolenského gymnázia a jeden z hlavných predstaviteľov sociálnej demokracie Jan Nešpor: „v tejto veci prehovoril Jan Nešpor priznávajúc sa tomu, že on požiadaval mestského policajného komisára, poťažne bubeníka o dotyčné vyburbovanie.“⁶¹ Vedenie mesta prijalo ako záver k incidentu direktívu, podľa ktorej bez schválenia starostu mesta, resp. jeho námestníka nemôže byť nič verejne vyburbované a ani zasielané oficiálne prejavy mesta.⁶² V tomto prípade ide o ukážkový kultúrny konflikt medzi slovenskou majoritou a českou minoritou, ktorý s politickým podfarbením prehlboval komplikovaný vzťah oboch komunit.

59 Tamže, s. 22.

60 AMV BB, p. AZV, MSÚ vo Zvolene, šk. č. 5, 828/1925 adm.

61 AMV BB, p. AZV, MSÚ vo Zvolene, šk. č. 9, 5828/1925 adm.

62 AMV BB, p. AZV, MSÚ vo Zvolene, šk. č. 9, 5828/1925 adm.

Political and Social Turbulences in the Zvolen District after the Establishment of Czechoslovakia

The years 1918–1922 were critical for Slovak history. All the important events of this period were more or less signally reflected in Slovak districts. The origin of Czechoslovakia was rather slow in the Zvolen district; it was characterised by the establishment of local national committees and national guards, the de-Hungarianisation of public life, and the activation of Slovak political and cultural life. A short yet intense military conflict with the Hungarian republic significantly disturbed this revivalist process during which the Zvolen district was occupied for almost a month. A great number of selfless and idealist Czech officers, policemen, teachers, and other employees gave a notional helping hand during the reconstruction of post-war life and implementation of Czechoslovakia in real life. Without their help, the post-war transformation would have been practically impossible. But cultural and mental differences as well as the freedom of expression and awoken nationalism on the Slovak side paved the way for the birth of the essential internal political tension of the Czechoslovak Republic with the contradicting concepts of Czechoslovakism and autonomism.

Vítanie jednotiek československej armády „ľudovou jazdou“ vo Zvolene v decembri 1918
(Archív Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene)

Mapa Zvolenskej župy
z roku 1919
(Archív Lesníckeho
a drevárskeho múzea vo
Zvolene)

Svojrázna Detva vo východnej časti okresu Zvolen. (Archív Podpolianskeho múzea v Detve)

*Budova Československého reformného reálneho gymnázia vo Zvolene.
(Archív Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene)*

*Stanislav Kovanda, riaditeľ zvolenského gymnázia, ktorý prišiel z Čiech na Slovensko už v máji 1919.
(Archív Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene)*

*Plukovník Josef Šnejdárka vyznamenáva vojakov na námestí vo Zvolene po víťazstve na maďarskými boľševikmi.
(Archív Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene)*

*Slávnosť (nedatovaná) pri výročí oslobodenia Zvolene od maďarských boľševikov. V strede na pódiu v uniforme stojí generál Josef Šnejdárek, veliteľ oslobodzovacích čs. vojsk.
(Archív Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene)*

*Štátne byty pre českých zamestnancov vo Zvolene postavené začiatkom 20. rokov 20. storočia.
(Archív Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene)*

*Velká (Zvolenská) Slatina – sídlo slúžnovského okresu do roku 1923.
(Archív Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene)*

*Návšteva prezidenta T. G. Masaryka vo Zvolene v roku 1923.
(Archív Lesníckeho a drevárskeho múzea vo Zvolene)*